

Лев ЮРКЕВИЧ

ЄЗУІТСЬКА ПОЛІТИКА

«Дзвін», № 5, 1914

Одним з найбільш пекучих і популярних питань серед російських марксистів є тепер національне питання.

В їхній пресі ви раз у раз зустрінете статті, присвячені національному питанню, а серед закордонної еміграції, до життя котрої я маю нагоду

приглядатися і котра є дуже добрим барометром настроїв робітничого руху в Росії, то реферати про національне питання читалися впродовж цілої минулої зими незвичайно часто.

Просто очам своїм не віриш! Адже ж не так давно російські марксисты абсолютно не інтересувалися національним питанням. За майже все минуле десятиліття їх статті по сьому питанню можна на пальцях перелічити, та й то в них говорилося більше про те, що, мовляв, «не дело» робітництва мати якесь позитивне відношення до національної справи.

До нас, українських марксистів, російські товариші ставились з презирством, а то і з ворожістю вже через одно те, що ми надавали велике значення національному питанню і провадили нашу діяльність в національних формах.

І хоч тепер вони також виявляють до нас не багато інтернаціоналістичної доброзичливости, але все ж ми вже можемо з немалим задоволенням ствердити, що від їхньої колишньої принципіальної байдужости до національного питання не лишилося і сліду, що всі вони тепер студіюють його з вартою всякої хвали пильністю.

Коли, одначе, ми приглянемося до сучасної вже досить багатой літератури російських марксистів по національному питанню, то побачимо, що вони загалом зробили дуже невеликий поступ і задовольняються здебільшого повторенням і обороною своїх старих поглядів.

Не можна, зрештою, говорити загально про всіх російських марксистів. Вони поділилися на дві остільки різно думаючих фракції, що і погляди кожної фракції на національне питання значно відмінні.

Так фракція меншости, хоч ще не зайняла цілком означеної позиції в національному питанню, але все ж вона старається зрозуміти природу національних робітничих рухів у поневолених націй, не накидається на ті рухи, часто признає їм слушність і підтримує з ними добрі стосунки.

Цілком інша національна політика фракції більшости. Вона не тільки не пішла назустріч новітньому пробудженню національної свідомости робітництва поневолених націй, а навпаки, з незвичайним фанатизмом і сектантською упертістю пропагує ідеї старого централізму і повної нетерпимости до самоорганізації робітництва по націям.

Я маю надію в будучому докладно обговорити погляди російських марксистів на національне питання, а в сій статті маю намір сказати лише декілька слів про виступ по національному питанню провідника більшовиків В.Іліна.* Починаючи від минулого року, він друкує в «Просвещении» ряд статей, присвячених національному питанню, але статті ті ще не скінчилися і тому ще не час обговорювати їх в цілості (а іменно статті В.Іліна є найбільше характеристичними зі всього, що досі писали російські марксисты по національному питанню), і я хочу на сей раз тільки підкреслити нашим читачам декотрі особливо вражаючі думки провідника російських товаришів.

І так в 4 числі «Просвещения» за сей рік в статті «О праве наций на самоопределение» читаємо, між іншим, таке:

«Утворення самостійної і незалежної держави, пише Ілін, становить тепер в Росії привілей тільки великоруської нації. Ми — великоруські пролетарі — не боронимо ніяких привілеїв, не боронимо і сього привілею». І далі: «Чи випаде на долю приміром України утворити самостійну державу — все залежить від тисячі чинників, невідомих заздалегідь. І не пробуючи «ворожити» намарне, ми твердо стоїмо на тім, що безперечно: право України на таку державу. Ми шануємо се право, ми не підтримуємо привілеїв великоросів над українцями, ми в и х о в у є м о маси в дусі признання сього права, в дусі негациї д е р ж а в н и х привілеїв якої-будь нації».

Я не знаю, чи на всіх українських марксистів, котрі читали статтю Іліна справили сі слова таке вражіння, як і на мене, але я був ними незвичайно здивований.

Як так, російські марксисты «в и х о в у ю т ь» (?) українських робітників в дусі признання їх права боротьби за Самостійну Україну? Чи се не помилка і чи Ілін був при розумі, коли писав се питання — стільки його заява суперечить всьому тому, що він дотепер писав про національну тактику російських марксистів. І особливо про їх відношення до національного руху серед українських робітників?

Пригадайте собі хоч би 1904—5 роки. Тоді Р.У.П.** якраз формувала свою національну програму і серед її членів найшовся гурток, котрий об'явив себе прихильником ідеї Самостійної України і займався ширенням сього гасла. Гурток той був невеличкий, бо взагалі серед наших людей ніколи не були поширені самостійницькі ідеї та і самі члени самостійницького гуртка 1904—5 років дуже скоро зреклися своїх поглядів і пристали до загально вживаного нами постулату Автономії України.

Одначе затії нашого самостійницького гуртка обійшлися нам не дешево. Опозицію серед наших людей проти сього гуртка п і д т р и м а л и р о с і й с ь к і м а р к с и с т и (а іменно з фракції Іліна), внаслідок чого повстала блаженної пам'яті «Спілка». Наш рух був, таким робом, розколений, що, розуміється, дуже важким тягарем лягло на дальший його розвиток.

Російські марксисты всіма способами підтримували «Спілку» і приймали її в свої ряди в першій мірі яко організацію п р о т и с а м о с т і й н и ц ь к у ,

*В.Ильин — один з псевдонімів В.Ульянова-Леніна.— Ред.

**Революційна українська партія. — Ред.

якою вона і сама себе схарактеризувала в виданому нею в перші дні по її за-
снуванню маніфесті.

Не буду згадувати читачам, що російські марксистки так само вороже
відносились до самостійницьких рухів і в польському робітничому русі. Сам
Ілін в свій час узнав слідом за Мерінгом, що боротьба за Самостійну Польщу
в наші часи є нонсенсом і дурницею.

І от раптом той самий Ілін проголошує себе завзятим і принципіальним
самостійником і доводить до нашого відома, що російські марксистки вихову-
ють українське робітництво в дусі признання права на Самостійну Україну.

Се дійсно — «благодарю — не ожидал!».

Одначе в чім тут річ і як пояснити несподіваний виступ Іліна з са-
мостійницькою пропагандою?

Було би логічно припустити, що коли Ілін займається тепер «виховуван-
ням» українських робітників в дусі признання права на Самостійну Україну, то
він нічого не може мати проти узнання нами постулату Автономії України і
самоорганізації в сих цілях в окрему організацію.

Але думати так було б помилкою. Нещодавно наша редакція мала
офіціальну переписку з Іліним, і відписуючи нам, він, між іншим, зазначив:
«Мушу сказати, що проповіддю в і д д і л е н н я українських робітників в окре-
му організацію я глибоко обурений».

Але і помимо сього признання в листі до нас ми дуже добре знаємо, що
Ілін, як і величезна більшість російських марксистів, є ворогом окремої
організації українських робітників і помиритись з нею ніяк не хоче.

Повстає отже питання, яким робом Ілін, як і взагалі фракція більшости,
може о д н о ч а с н о бути самостійником і разом з тим ворогом самоор-
ганізації робітників поневоленої нації?

На перший погляд се здається неможливим абсурдом, бо, як то ми вже
зазначали (див.7–8 ч. «Дзвону» за минулий рік) самостійницькі завдання мо-
жуть конкретно повстати перед певною нацією лише тоді, як вона означила-
ся культурно і політично. Отже той, хто узнає за націями право на державну
самостійність, мусить також узнавати і їх право на культурну і політичну
самоорганізацію в межах чужої держави, або навпаки — хто не узнає за поне-
воленими націями права на культурно-політичне самоорганізування, не сміє
об'являти себе прихильником права націй на державне самоозначення.

Чому все ж Ілін і його товариші впадають в таке непоправне протиріччя
і, «даючи» націям повну і необмежену волю державного самоозначення, одно-
часно «глибоко обурені» культурно-політичною самоорганізацією робітників
поневолених націй Росії?

Відповісти на се питання можна, на мою думку, тільки так: російські мар-
ксистки від початків їх руху завсїгди були перейняті строго централістични-
ми ідеями. Вони, правда, шанували «історичні» права Польщі, але, виключив-
ши її, всю слов'янську «триєдину Русь» мали за однонаціональне ціле. Що
таке Україна, що таке Білорусь — про се довгий час вони жодного поняття
не мали і не хотіли мати. Ще й тепер який-небудь видатний російський мар-
ксист може з серйозним виглядом запитати вас, чи зачисляємо ми, скажімо,

Херсонську або Харківську губернії до України. Що ж до інших численних не слов'янських народів Росії, то російські марксиста також не задумувалися над їх національною справою — народи ті ще до останнього часу в Східній Росії дуже мало жили новітнім капіталістичним життям і національно спали. Російські марксиста, таким робом, скрізь, виключаючи західний край, не зустрічали жадного національного опору, скрізь вони чули себе повноправними горожанами великоруської Росії.

Але ось надійшли роки визвольної боротьби, а за ними і часи буйного відродження поневолених народів Росії. Національне питання стало на порядок денний і владно примусило російських марксистів зайнятися ним та дати на нього відповідь.

Одначе, і на жаль, у більшості російських марксистів не стало відваги дати чесну відповідь.

Де ж пак? Київ, Одеса, Харків, Катеринослав і взагалі всі великі центри півдня Росії — се ж все великі осередки впливів російських марксистів, де вони пустили серед робітництва глибоке культурне коріння, котре дає силу і міць великоруському марксизмові, хоч він і криється під назвою «російський».

Признати отже за робітництвом поневолених націй право на культурно-політичне самоорганізованя, се значило б л е г а л і з у в а т и собі конкурента в цілім великім півдні Росії. Діло се серйозне і небезпечне, бо фактом є, що неісторичні нації нашої держави і особливо багомільйонна українська нація велетенськими кроками ідуть до широкого національного життя.

Що ж робити? Вихід одначе найшовся, правда — єзуїтський вихід, але все ж найшовся і є ним: проголошення права націй на державну сепарацію і одночасно «глибоке обурення» всякими проявами національної самоорганізації робітників в сучасній Росії.

Мені часто приходилося бувати на закордонних зборах російських марксистів, коли вони обговорювали національне питання, і от люди з табора Іліна, але не такі хитрі, як їх провідник, вияснюючи свою позицію в національному питанню, просто заявляли, що вони нічого не мають проти того, коли якась нація, приміром українська, проголосить ідею Самостійної України і почне змагати до неї, але коли якась поневолена нація не хоче відділитись від Росії, то тоді вона не сміє своїми національними претензіями вносити розгардіяш в російську державу. Держава взагалі мусить бути централізованою і суцільною.

Так само треба розуміти і слова Іліна в тій же його статті в «Просвещении», де він каже, що: «Тільки така (себто самостійницька) пропаганда гарантує найбільші шанси для національного миру в Росії, якщо вона лишиться багонациональною державою». Отже, коли хоче, каже Ілін поневоленим націям, жити вільним життям, то відділюйтесь від Росії і засновуйте свої вільні держави, а коли ні, то сидіть тихо і мирно, і не викликайте у нас «глибокого обурення» вашими заходами коло того, щоби організуватися окремо.

Проголошуючи ідею самостійництва, Ілін н і б у дає дуже широкий вихід змаганням поневолених націй до волі. Сумно тільки те, що вихід сей є чистісінькою і л ю з і є ю, а ще сумніше, що сам Ілін, ми переконані, її дуже добре розуміє.

Бо скажіть мені, чи хочодна з поневолених націй в обох сучасних найтиповіших державах національностей — Австрії і Росії — серйозно ставить в наші часи питання про її державну сепарацію? Ні і ні! Остання польська самотійницька кампанія в зв'язку з можливістю австро-російського збройного конфлікту показала, що польська суспільність незвичайно байдуже відноситься до справи відбудування Самостійної Польщі. На сю ціль в трьох польських заборах і в Америці було зібрано (при чім американські польські емігранти дали порівнюючи дуже багато) тільки 150 тисяч корон! Російська ж Польща, себто серце сучасної Польщі, дала такі мізерні гроші, котрі просто сором називати... щось коло двох (!) тисяч рублів!

А не забуваймо, що польська нація серед всіх поневолених націй в Австрії і Росії таїть в собі найглибші самотійницькі традиції. Чи ж можна в такому разі говорити про можливість серйозних самотійницьких рухів в українців, чехів, білорусів і т.д.?

Але треба признати, що занепад самотійницьких рухів у поневолених націй є за наших часів явищем цілком природним і неминучим. Остаточно вмирає феодалізм і його пануюча кляса — шляхта, котра тільки була і могла бути могутньою виразницею самотійницьких змагань, а капіталістична держава з такою силою обмотує нитками своїх впливів свої поневолені нації, що вони гублять всяку фізичну можливість, принаймні за наших обставин, видертись з-під влади держави-гнобителя і заснувати свої нові держави.

І от в такі часи Ілін і його товариші з виглядом незвичайно благородних людей підносять прапор самотійництва! На се, зрештою, можна було б глянути, як на забавку легковажних людей, коли би справа не ускладнювалася тим, що Ілін і його товариші з-під самотійницького прапору з «глибоким обуренням» показують нагая автономістичним робітничим рухам поневолених націй. Бо нагай той свідчить, що самотійницький прапор вони піднесли тільки для того, щоби і л ю з о р и ч н и м к л и ч е м відвернути робітництво поневолених націй від боротьби за ті національні права, які давно здобули собі західно-європейські народи...

Ленін це читав, стежив за кожним словом, що виходило з-під пера Левка Юркевича, без кінця цитував «Дзвін», перемижовуючи цитоване лайливими оцінками. Відкритої полеміки з багато молодшим Юркевичем на людях, видно, побоювався. Вдавався до інших засобів.

Василь Стус сказав якось про одного чоловіка, що той, мовляв, *знає таке, чого порядна людина знати не може, не повинна*. От і Ленін — *знав*. Інакше — хіба з'явився б цей лист до Інесси Арманд?

Подамо його не в перекладі, навіть не переписуючи. Так, як з'явився він у 5-му виданні творів В.І. Леніна, том 48.

И. Ф. АРМАНД

Дорогой друг! Посылаю проект украинского обращения для «Шахтерского Листка» и очень прошу тебя тактично провести его (не от моего имени, конечно, а лучше и не от твоего) *через* Лолу* и пару-другую украинцев (конечно, *против* Юркевича и *п о в о з м о ж н о с т и* без ведома этого паршивого, поганого националистического мещанина, который под флагом марксизма проповедует *разделение* рабочих по национальности, *особую* национальную организацию украинских рабочих).

Ты поймешь, почему *мне* неудобно от себя посылать такой проект. Лола писал мне, что согласен со мной *против* Юркевича, но Лола наивен. Между тем дело не терпит. Страшно важно, чтобы *из с р е д ы* у к р а и н с к и х с.-д. раздался голос за единство *против* деления рабочих по нациям — и теперь «Шахтерский Листок» (только сегодня, среда, 1 апреля мной полученный — приложение к воскресному № «Пути Правды») должен быть *тотчас* использован для этого.

Перепиши мой проект (я на *все* изменения согласен, конечно, лишь бы остался протест прямой против деления по нациям) — пусть Лола *один* или сам-друг и т. д. *примет и переведет его по-украински*, затем пошлет через меня в «Путь Правды» от своего имени или (лучше) от имени группы (хотя бы в 2—3 человека) украинских марксистов (еще лучше: украинских рабочих).

Это надо сделать тактично, быстро, *против* Юркевича и *без его ведома*, ибо сей жулик будет гадить.

(Получил твой рассказ о реферате Степанюка и выступлении Юркевича: откровенно скажу, злился на тебя: ты не поняла, в чем *суть* у Юркевича. И я опять ----- каюсь ----- — ругал тебя богородицей. Не сердись, пожалуйста, это я любя по дружбе, но не могу не злиться, когда вижу «нечто от богородицы»).

Отвечай скорее, можешь ли сие поручение умненько выполнить и как скоро.

В понедельник послал тебе сборник и приписочку к письму Нади. Получила ли?

Крепко жму руку. Твой В. У.

Если бы мой проект пересказать украинским голосом и с парой живых украинских примеров, всего бы лучше было!! Я уже насыду на «П у т ь П р а в д ы».

*Написано 1 апреля 1914 г.
Послано из Кракова в Париж
Впервые напечатано в 1950 г. в
4 издании Сочинений В. И.
Ленина, том 35*

Печатается по рукописи

*Лола, О.М.(Степанюк, В.) (1884–1919) — робітник, більшовик, вів активну роботу на Україні. через постійні переслідування з боку царських властей змушений був емігрувати за кордон. У 1914 році входив до Паризької секції закордонних організацій РСДРП. (Ленін В.І. Твори, т.25. С.272)

Навряд чи сподівався Ленін, що цей лист читатиме ще хтось, окрім Інесси Арманд, і ми маємо бути вдячні Інституту марксизму-ленінізму за його публікацію.

Бо це дає нам можливість ясно побачити, коли і як, за яких обставин та, головне, з якою метою створювався такий розповсюджений згодом жанр — «листи трудящих», незмінний супутник усіх зловісних намірів і жорстоких дій влади.

Зіставмо підступний план Леніна з гіркими міркуваннями Левка Юркевича, написаними приблизно в той самий час.

«Коли певному народові не дають вільно розвиватись, коли йому не дають школи, гальмують розвиток преси і взагалі культурного життя, то сим не тільки затримують його розвиток, а також через вплив чужої культури денаціоналізують і розбивають поневолений нарід на два ворожих табори. В одному таборі купчаться люде, національно воскреслі, в другому — національно мертві і підпали культурі пануючого народу. Між національно живими і національно мертвими починається війна, на котру даремно витрачають люде цілі скарби народньої енергії.

Щоб панувати над якимсь народом, треба мати на те спільників з самого поневоленого народу і власне такими спільниками є ті, хто відцурався свого народу»*.

Ленін не сумнівався, що Лола перекладе й підпише «звернення», турбувався лише про те, щоб підписів було кілька і бажано — саме українських робітників. Але не так сталося, як гадалося. Лола-Степанюк, очевидно, перекласти то переклав, але підписувати чужого тексту не хотів. Про що й пише до Леніна 22 квітня 1914 року. Мовляв, нехай редакція друкує від себе.

Ленін такого не сподівався. Але початого не кидає. Дуже вже йому залежало на цьому «зверненні», певне, немалі надії на нього покладав. Тут же посилає Лолиного листа Інессі Арманд:

«Дорогой друг! Посылаю письмо Лолы. Верни тотчас по прочтении. (Он явно хитрит, но все же мы шаг небольшой вперед сделаем через него. Очень прошу тебя, если будешь в Цюрихе, всеми силами постараться повидать украинских с.-д., выяснить их позицию по вопросу об отдельной национально-украинской с.-д. организации и постараться организовать хоть малую группку анти-сепаратистов.)».**

Але й таким робом не вдалося намовити хоч когось переказувати «українським голосом» чужі ідеї, «організувати хоч малу групку» таких.

Чим все це закінчилось?

Не знаємо, як воно лаштувалося, тільки «Звернення до українських робітників» було надруковане українською мовою в № 28 «Трудової Правди» 29 червня 1914 року таки за підписом Оксена Лоли.

*Лев Юркевич, «Національна справа і робітництво» Київ, 1913 рік.

**Ленин В.И. ПСС, изд.5-е, т.48. С.281–282.

В.І.Ленін написав примітку «Від редакції»:

«С удовольствием печатаем призыв нашего товарища, украинского марксиста к украинским сознательным рабочим. Объединение без различия наций. Этот клич особенно насущен теперь в России. Худые советники рабочих, мелкобуржуазные интеллигенты из «Дзвіна», из кожи лезут, стараясь отклонить украинских с.-д. рабочих от великорусских. «Дзвін» делает дело националистических мещан.

А мы будем делать дело интернациональных рабочих: сплачивать, соединять, сливать рабочих всех наций для единой совместной работы.

Да здравствует тесный братский союз рабочих украинских, великорусских и всяких иных наций России!»*

Основне в «Зверненні...» — заклик збирати гроші на видання при «Трудовой Правде» «Листка українських робочих», який, мовляв, згодом може стати самостійною газетою. «Листок...», як видно, мав українським голосом збивати з пантелику українців, роз'єднувати їх та нищити національний рух в Україні. Однак нічого з того не вийшло.

Бо українців, які погодились би віддати свій голос на службу лукавому, не знайшлося. На той час.

Згодом багато чого зміниться. Тих, хто ладен буде запопадливо переказувати «українським» голосом усе, що загадають, не бракуватиме...

Життя Левка Юркевича обірвалося у тридцять п'ять років, і ми ніколи не дізнаємося, що там насправді сталося, у шведсько-фінському прикордонні, коли він поспішав повернутися з еміграції додому.

Це тяжка і підступна неправда — нібито незамінних людей нема.

Історію не перепишеш. Що відбулося — минуло. Можна журитися: яким могло би бути життя, я к б и... Тільки це безнадійно. Думаймо інакше — що може статися, я к щ о... якщо ми злегковажимо досвідом нашої історії.

Життя не переграєш.

Але облудні слова, ця фарисейська турбота про «вільну Україну» — так і будуть величатися посеред нашої столиці? А ми так і не знатимемо, хто тут ходив до нас? Бо ж чомусь досі доктора Юркевича, Йосипа Вячеславовича, діяльного учасника київської Старої Громади, батька автора статті з «Дзвону», навіть відомі науковці наші називають поляком, іногородцем, котрий був, мовляв, незважаючи на це, добрим українцем...

Прочитаймо ж це життя українського роду** — як частину нашої історії, яку так довго і так старанно спустошували і затирали, і заміщали історією чуєю.

Олена Сергієнко

* Ленин В.И. ПСС, изд 5-е, т.25. С.360.

**Ідея цієї публікації з'явилася після того, як давній автор і уважний критик «Науки і культури» історик Сергій Білокінь познайомив нас з донькою Юрія Юркевича Ларисою. В тексті збережено особливості авторського правопису.